

Nr. 7-8

Väliseestlaste ajakiri

1963

Õp. Nigoli viimasest Venemaareisist

Väliseestlaskond oli kõige suurem kuni I maailmasõjani ja ta on kõige arvukam ka praegu Venemaal. Tema arvulist suurust on täpselt võimata määrata. Kommunistliku türannia võimuhaaramise ajastu alguseks arvati Venemaal elanud eestlaste arvu ligi veerand miljonile. Kommunistliku võimu algaastail tapeti neist punaste poolt paljud. Teatavat eestlaste arvulist suurust N. Liidus märgib seal 1926. a. toimunud rahvaloendus, mille kohaselt siis N. Liidu piirides elas 154.600 eestlast, kelledest nende endi andmeil eesti keelt kõneles 139.500 inimest. Mõlemad arvud on suure tõenäosusega veel tublisti suuremad, kuna paljud kommunistide ajal Venemaal ei julenud endid enam eestlastena üles anda. Kui teada, et Eesti-Vene rahulepingu järele pääses Eestisse opteerumise korras tagasi ümmarguselt 40.000 eestlast, siis saame eestlaste koguarvuks ca 200.000. Revolutsioonis ja kommunismi esimesel võimu aastakümnel hukatuid pole siin arvestatud. Nende arv polnud väike.

Agaramaid eesti asundustega kontaktipidajaid tsaari aja lõppajastul Venes olid Samuel Sommer ja õpetaja A. Nigol. Viimane jätkas seda kontakti ka kommunistide võimu esimesel aastal. Nii siirdus ta 1918 Soomest N. Liitu, jälle eestlaste organiseerimise sihiga. See reis sai temale saatuslikuks. Samal aastal tapsid kommunistid ta N. Liidus.

Õp. A. Nigoli viimase Venemaa-reisi kohta on säilinud vähe andmeid. On teada, et ta külastas ühte eesti asundust teise järele ja kogus neis ka allkirju oma märgukirjale mingi Eesti või eestlaste autonoomia nõude jaoks. Miks ta seda tegi, jääb arusaamatuks, kuna Eesti Vabariik oli siis juba välja kuulutatud. Võimalik, et see märgukiri käsitas N. Liitu jäänud eestlaste küsimust ulatuslikumalt, nõudes oma koole jne. Asunduste eestlased andsid Nigoli märgukirjale allkirju igal pool.

Praegu elab New Yorgis endine tallinlane Robert Anier, kes 1918. a. kevadel ja suvel viibis Venemaal ja kes kohtas seal õpetaja Nigolit tema missiooni-reisil. R. Anier oli siirdunud Venesse Eestist saksa okupatsiooni ajal, pooleldi seiklusreisile, pooleldi asja

pärast. Nimelt, teeninuna Vene ajal Tallinna sõjasadama laevatehases, milline evakueeriti Petrogradi, jäi temal ja paljudel teistel eestlastel saamata palgaraha ja muid summasid. Neid läks ta kätte saama koos ühe sõbraga Petrogradi. Sõbra nime pole praegugi hea märkida, kuna ta elab momendil okupeeritud Eestis. Nimetame teda P. E.

Kommunism polnud siis jõudnud veel oma õiget palet täies tões näidata, mispärast inimesed kommunistlike võimutsejaid ei osanud õieti kartagi. Seetõttu olid Petrogradi oma raha järele tulnud sadu eestlasi. Et summade kättesaamine venis juba maksuvusele pääsenud punase bürokraatia tõttu, tuli inimestel oodata. Ja nii ootas seal oma sõbraga ka R. Anier.

Kommunistliku režiimi tõttu valitses Petrogradis juba kibe toitainete puudus ja neid tuli hankimas käia lõunapool, maal. Neid reise tegi mitmeid ka R. Anier. Kui lõpuks palga- ja muud rahad olid taskus, otsustasid R. Anier ja P. E. veidi seigelda, mööda Venemaad reisides. Üks reise viis neid Volga ülemjooksul Rõbinski linna juures Volgasse jooksva Sheksna jõe pidi ülespoole, poolepäevase laevasõidu tee kaugusel asuvasse Stantsija Kamenkasse, kust juba siirduti 20 kilomeetrit eemal asuvasse eesti asundusse. Seal elas umbes 30 perekonda eestlasi-talunikke, pärit peamiselt Võrumaalt. R. Anier mäletab sealseist asunistest kahte venda Hirschi, siis ühte, tol ajal juba 70-nes eluaastas olnud Tamme, kes kohal oli olnud juba üle 40 aasta. Igal perekonnal oli seal vähemalt paarikümne tiinuline talu. Vendade Hirschide, Tamme ja mitme teise talud olid aga palju suuremad, tõustes 50 ja ülegi tiinuni. Nad olid talusid suurendanud maa juurdeostu teel. Neil olid korralikud põllutööriistad ja masinad, vähemalt 30-40-pealised lehmakarjad ja elu igati jõukas. Tamme seletuse järele olnud kogu asunduse ala tema sinna asudes (1878. a. paigu) vaid "usside soo". Kõik, mis oli saavutatud, oli oma kätetöö ja pingutuste vili. Ümbruskonna venelasist olid eestlased majanduslikult kaugelt ees. Nad olid palju enam haritud ja hoolsamad, mis oligi nende edu pandiks.

Sinna asundusse saabus just samal ajal ka õpetaja Nigol, olles seal käinud ka varemalt. Nagu R. Anier mäletab, saabus Nigol kohale Põhja-Düüna (Severnaja Dvina) jõe mööda, kusagil põhjapool asunud eesti asundusest. Viibinud kohal nädalpäevad, pidanud ta seal jumalateenistusi, kõnesid, ristinud lapsi ja korraldanud muid asju.

Selle asunduse elanikkond jäi enamuses N. Liitu. Hiljem saadud andmeil olid kommunistid varsti hakanud vennad Hirschid ja teisi asunduse jõukamaid ja edukamaid põllumehi. Hukkamise põhjus — seda polnudki! Oli vaid ümbruskonna venelaste kadedus enam edasijõudnud eestlaste vastu, mis viis pealekaebusteni ja meeste hukkamiseni.

Nädalpäevade pärast lahkunud õp. Nigol asundusest, olles enne seda võtnud kõigilt asunikelt allkirjad oma märgukirjale, mille sisu R. Anier ei mäleta, teab aga, et see olnud seotud eestluse probleemidega.

Koos õp. Nigoliga lahkusid asundusest ka R. Anier ja tema sõber P. E. Kõik kolm siirdusid lõuna poole, et külastada Kostroma linna külje all asunud Kineshma eesti asundust, kus elas 35 perekonda eestlasi. Ka sealse asunduse talunikud olid jõukal järjel. Nagu Kamenkagi asunduses, nii pidas ka Kineshmas õp. Nigol jumalateenistusi, ristas — ja laulatas isegi kaks paari, kellede pulmades ka kõnetatav viibis. Ka selles koguduses kogus Nigol allkirju oma märgukirjale.

Kineshma asunduse kohta märgib R. Anier, et suuremad ja jõukamad talud omasid seal maad üle 50 tiinu, vähemad 30-32 tiinu. Kogu maa olid nad ise üles harinud, kasutamata metsamaast. Põllupind oli küllalt hea ja korraliku väetamise ning harimise juures hästi viljakandev. Üldiselt oli see asunuds jõukam kui oli Kamenka.

R. Anier mäletab, et seal elanud üksikuna metsas oma talus Rulli nimeline mees, kellele ta oli viinud tellimise peale isegi seapõrsa. Nimelt ei tuntud sealse ümbruskonna venelaste seas siis (1918) veel üldse seakasvatust. Sellega tegelesid vaid eestlased, kusjuures põrsaid tuli sageli hankida hoopis kaugelt teistest eesti asundustest.

See Rull olnud üks omapärasemaid mehi. Elades oma perekonnaga metsas, asundusest eemal, oli see tugev, laiaõlaline ja suure habemega mees meister igale asjale. Ta oli kogu Kineshma asunduse sepa-meister, arst ja ämmaemand, lasteristija ja muudegi ülesannete täitja. Samal ajal ei osanud ta enese 16-a. tütar ei lugeda ega kirjutada. Mehel oli majas aga klaver, mida ta ise ühe sõrmega toksis mängida. Rull oli ehitanud enesele isegi veski, mis töötas hobusejõul ja kus ta noil aegadel asundusele vilja jahvatas, kuna kommunistid juba olid jõudnud suuremates veskites käpa igale kohaletoodud viljale peale panna üldise näljahäda tõttu. Rull oli läbipääsemata ümbruskonda ehitanud teed, mida ka sealsed venelased kasutasid.

Kineshma asundusest alustas õp. Nigol sõitu Siberi poole, kuhu R. Anier oma sõbraga enam kaasa ei siirdunud. Ja sellel reisil õp. Nigoli kommunistid tapsidki.

R. Anier kavatses veel teisi eesti asunikke külastada. Nimelt elas ta onu kusagil Simbirski kandis ja sinna ta reis siis suunduski. Teel, Ruzajevska jaamas, võeti mehed aga punavenelaste poolt kinni, arvates neis tegemist olevat tshehhidega, kes sel ajal moodustasid Venemaal punaste-vastaste "rohelise armee". Neil läks korda selgitada, et tegemist pole tshehhidega vaid hoopis eestlastega ja nad said vabaks. Kuid edasireisi neile ei soovitatud ega lubatud. Nii jäi onu külastamata.

Jutustaja märgib, et tol ajal on eestlasi-talunikke leidunud Venemaal siin ja seal ka vähemates gruppides, 2-3 perekonda koos või koguni üksikuina.

Rõbinski lähedal, Stantsija Mologas, ühe väikese jõe juures, elanud tol ajal näiteks üks Hanschmidt nimeline mees, kes enne kommunistide poolt Venemaal võimuhaaramist oli olnud mõisavalitsejaks. Mõisad olid siis juba üle võetud ja Hanschmidt oli asunud oma talu pidama, milles ta arendas mesilasi. Ka Hanschmidt jäi kommuniste mitte tundes N.

Liitu ja hilisemad andmed kõnelesid, et punased ta tapsid.

Et noil aegadel Eesti oli Saksa okupatsiooni all, siirdusid kodumaalt salaja Venemaale mitmedki tublid eesti mehed, soovides pääseda punaste vastu võitlevate valgete vägede poolele. Neist mäletab R. Anier Paul Triiki, Richard Anieri, kes mõlemad olid ohvitserid ja mitmeid teisi. Meestel läkski korda punaste maa-alalt pääseda valgete juurde. Võitlus lõppes aga valgete kaotustega, kusjuures selles suurt osa mängis kommunistide propaganda, millist aitasid organiseerida sakslased, kes tahtsid sellega venelasi nõrgestada oma poliitilistes huvides. Nende veskile oli siis kõige kasulikum mees, pärast kommunistide poolt ebajumalaks tehtud, Lenin.

Kui palju tsaari-Vene sõjaväes teeninud eestlasi sõjaväega Venemaale, eriti Siberisse jäi ja seal sunniti sõdima punaste kui ka valgete poolel, pole kunagi võimalik kindlaks teha. Kuid neid oli tuhandeid ja tuhandeid.